

Özgün Makale

Geçici Koruma Politikası Altında Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Kadınlar: Bir Doküman Analizi

Syrian Women Under Temporary Protection in Türkiye: A Document Analysis

Bahar Taymaz¹, Hande Özgen², Bülent Kılıç³, Ayla Açıkgoz⁴, Ceyda Şahan³, Yasemin Ülken⁵, Sibel Sakarya⁶

1. İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye.
2. Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Bursa, Türkiye.
3. Dokuz Eylül Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dahili Tıp Bilimleri Bölümü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye.
4. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, İzmir, Türkiye.
5. T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
6. Koç Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dahili Tıp Bilimleri Bölümü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

Öz

Giriş: Kadınlar göçün her sürecinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı nedenlerle ortaya çıkan yoksulluk, istismar, travma, şiddet ve sömürü gibi olumsuzluklardan daha fazla etkilenmektedir. Bu nedenle, göçle ilgili araştırmalarda kadın cinsiyete özel veri sunulması özellikle önerilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de Suriyeli kadınların yaşadığı sorunları toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmek amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu çalışmada kalitatif araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Suriye’den Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış sığınmacılarla ilgili uluslararası kuruluşlar, Türkiye Cumhuriyeti devleti, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve akademisyenler tarafından hazırlanan ve 2012-2024 yılları arasında yayınlanmış toplam 36 rapor, yarı yapılandırılmış bir veri toplama formu aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bulgular barınma, güvenlik, şiddet, beslenme, sağlık, eğitim, yasal

Abstract

Introduction: Women are disproportionately affected by poverty, abuse, trauma, violence, and exploitation that stem from gender inequality throughout the migration process. Therefore, it is particularly important to present gender-specific data in migration-related research. This study aims to evaluate the problems faced by Syrian women in Türkiye from a gender perspective.

Method: This study employed the document analysis method, a qualitative research technique. A total of 36 reports, prepared by international organizations, the Government of the Republic of Türkiye, Non-Governmental Organizations (NGOs), and academics, concerning Syrian refugees who migrated to Türkiye, were analyzed. These reports, published between 2012 and 2024, were evaluated using a semi-structured data collection form. The findings are categorized and presented under the following themes: shelter, security, violence, nutrition, health, education, legal status, and

Geliş Tarihi / Received: 21.08.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 27.08.2024 Yayın Tarihi / Published: 29.08.2024

Sorumlu Yazar / Correspondence: Bahar Taymaz, Eposta: bahartaymaz@esenyurt.edu.tr

Sorumlu Editör / Handling Editor: Nuray Özgülner

Atıf için / Suggested Citation: Taymaz, B., Özgen, H., Kılıç, B., Açıkgoz, A., Şahan, C., Ülken, Y., & Sakarya, S. (2024).

Geçici koruma politikası altında Türkiye’de yaşayan Suriyeli kadınlar: Bir doküman analizi.. *Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni (SoSa)*, YAZ(11), 44-61

durum ve entegrasyon başlıkları altında sunulmuştur.

Bulgular: İncelenen raporlarda toplumsal cinsiyet, dil ve eğitim sorunları ön plana çıkmıştır. Kadın sığınmacıların göçün pasif bir aktörü olarak düşünüldüğü saptanmıştır. Sığınmacı kadınların özellikle dil engelini aşamadıkları ve kültürel beklentiler neticesinde ev dışına çıkamadıkları, bu nedenle de temel ihtiyaçlarını karşılamakta ve toplumsal entegrasyon konusunda ciddi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Tüm bu sorunların COVID-19 ve 2023 Kahramanmaraş depremi gibi afet dönemlerinde arttığı görülmektedir. Devlet hizmetlerinden yararlanmada resmi olarak kayıt olma koşulu kadınlar için engelleyici bir etken olmaktadır. Yasal düzenlemeler ise uluslararası düzenlemelerle uyumlu değildir.

Sonuç: Suriyeli kız çocuklarının eğitimleri ve meslek sahibi Suriyeli kadınların istihdamına dair projeler üretilmelidir. Sağlık, dil eğitimi, meslek edindirme, iş bulma ve işyeri açma konularında hizmet veren “Çok Amaçlı Toplum Merkezi” sayılarının artırılması, yerel yönetimlerin devlet tarafından daha fazla desteklenmesi, Suriyeli sığınmacı kadınlarla ilgili toplumsal cinsiyet özelinde yeni araştırmalar yapılarak, uygun politikalar geliştirilmesi, salgın hastalıklar, deprem, sel gibi afetler sırasında ve sonrasında toplumsal cinsiyete duyarlı planlamalar yapılması gerekmektedir. Bu amaçla T.C. devletinin STK’lar ve üniversitelerle daha yakın bir işbirliği oluşturması gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: Göçmen, Mülteci, Sığınmacı, Geçici Koruma, Toplumsal Cinsiyet

Giriş:

2011 yılında başlayan ve günümüze kadar büyüyüp devam etmekte olan Suriye iç savaşı nedeniyle on üç yıl içinde pek çok Suriyeli çatışmalardan kaçarak doğup büyüdüğü yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Kimileri için zorunlu olarak göç edilen yerler görece savaştan daha az etkilenen ülke içi bölgeler olurken, kimileri çareyi Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi komşu ülkelere sığınmakta bulmuştur. Başlangıçta kısa veya orta vadede sona ereceği öngörülen Suriye iç savaşı, ilk dönemlerde sadece bölgede yer alan ülkeleri göç dalgaları ile etkileyen bir olguyken zaman içinde komşu ülkelerin dışındaki ülkelere ve özellikle Avrupa ülkelerine yönelen göç hareketliliği nedeniyle küresel bir krize dönüşmüştür. Komşu ülkeler arasında Türkiye, en fazla Suriyeli sığınmacı kabul eden ülke konumundadır.

Türkiye, uluslararası alanda mültecilerin statüsüne dair 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York ‘Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Protokol’ünü coğrafi sınırlama istisnasıyla kabul etmiş, Türkiye’ye sadece Avrupa’dan gelecek kişilere mülteci olma hakkı tanımıştır (MAGA 2017, s. 17). Mültecilik din, milliyet, belli bir gruba aidiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle korkan veya baskı göreceği düşünülen ve zorunlu olarak başka bir ülkeye sığınan birey olarak tanımlanmaktadır. Ancak Türkiye uluslararası mevzuatın mülteci olarak gördüğü kişileri (Avrupa’dan gelenler hariç) mülteci olarak kabul etmediğinden, Türkiye’ye dış ülkelere gelenlere, üçüncü bir ülkeye gidene kadar sığınma hakkı tanınmaktadır (geçici koruma statüsü). Mevcut düzenlemeler, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri düzenlemeleriyle uyumsuz olduğundan, bir taraftan Suriyeli sığınmacılar yasadışı yollarla AB ülkelerine gitmek istemekte, diğer taraftan Türkiye’de aldıkları hizmetler yetersiz kalabilmektedir (Ekmekci 2017). Yasal terminolojide yaşanan bu karışıklıktan dolayı, incelenen dokümanlarda savaş nedeniyle Suriye’den Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Suriyeliler için göçmen (immigrant), sığınmacı (asylum seeker), mülteci (refugee), geçici koruma altına alınan (under temporary protection) ve misafir (guest) gibi farklı terimler kullanıldığı görülmüştür.

Suriyelilerle ilgili bu karışıklık 2014 yılında yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği’nin Geçici 1. Maddesine Suriyeliler için özel bir düzenleme eklenerek netleştirilmiştir (MAGA 2017, s. 18):

integration.

Findings: The analyzed reports reveal that women asylum-seekers are often viewed as passive actors in migration and face significant challenges, including second marriages, child marriages, language barriers, and cultural restrictions that limit their mobility and hinder social integration. These issues are further intensified during disasters like the COVID-19 pandemic and the 2023 Kahramanmaraş earthquake. Additionally, the need for official registration to access state services poses a major barrier, and current legal regulations are not fully aligned with international standards.

Conclusion: Developing targeted projects for the education of Syrian girls and the employment of skilled Syrian women is crucial. Increasing the number of “Multi-Purpose Community Centers” offering healthcare, language training, vocational training, and business support is necessary, alongside enhanced state support for local governments. Further research on gender-specific issues among Syrian asylum-seeker women is needed to inform policy development. Gender-sensitive planning during and after disasters is essential, requiring stronger collaboration between the Turkish state, NGOs, and academic institutions.

Keywords: Immigrant, Refugee, Asylum Seeker, Under Temporary Protection, Gender

“28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırına gelen veya sınırları geçen Suriye vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınacaklardır. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.”

(Geçici Koruma Yönetmeliği, Geçici Md. 1)

‘Geçici Koruma Statüsü’ savaş bittikten sonra Suriyelilerin ülkelerine geri döneceğini varsayan bir statüyken, ‘misafir’ tanımı ihtiyaçları devlet tarafından karşılanan ve statüsü net olmayan Suriyeliler için devlet tarafından hazırlanan bazı raporlarda kullanılmaktadır (Koyuncu, 2014, s. 22-28). Göçmen ise çoğunlukla ekonomik nedenlerden dolayı ülkesini gönüllü olarak terk eden bireyler olarak tanımlandığından, Suriyeli sığınmacıları tanımlamamaktadır. “Sığınmacı” tanımı, Suriyelilerin belirsiz durumuna en yakın statü olarak görüldüğünden, bu makalede Suriyelilerle ilgili ifade edilen tüm tanımlar ‘Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar’ anlamına gelmektedir.

Türkiye’ye göç eden nüfusun yapısına bakıldığında 3.570.352 kayıtlı Suriyeliden %54’ünün erkek, %46’sının kadın olduğu görülmektedir. 18 yaş altı göç eden nüfus tüm Suriyelilerin %46’sını oluşturmaktadır. Suriyeli göçmenlerin sadece %6’sı kamplarda yaşarken, 3.353.462 kişi kampların dışında Türkiye’nin çeşitli illerinde yerleşmiştir. Suriyeli sığınmacıların en yoğun yaşadığı il Suriye sınırında yer alan Kilis ilidir (131.261 kişi). Suriyeli sığınmacılar burada Kilis’teki Türkiyeli nüfusun %96’sını oluşturmaktadır. Sayısal açıdan en kalabalık grup ise 563.015 kişi ile İstanbul’da yer almaktadır. 55.583 Suriyeli sığınmacı (%1.6) ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur (Göç İdaresi, 2018).

Suriye’de 2011 yılında başlayan savaş sonrasında Türkiye’ye gerçekleşen göç dalgası ilk olarak Suriye sınırında yer alan Gaziantep, Kilis, Mardin ve Antakya gibi sınır illeri etkilemiştir. Bu nedenle ilk araştırmalar, göçün bu iller üzerine olan etkileri üzerine olmuştur. Savaşın devam etmesi nedeniyle Türkiye hem yeni göçler almış hem de sınır illerden iç bölgelere ve zamanla ülkedeki büyük şehirlere göçler gerçekleşmiştir. Bu süreçte Suriyeliler ile yerel halkın etkileşimi artmış ve büyük şehirlerdeki demografik, ekonomik ve kültürel yapıyla birlikte gündelik hayat değişime uğramıştır (Deniz, Ekinci, & Hülür, 2016, s.7).

İlerleyen yıllarda Türkiye’de yaşanan Suriyeli sığınmacılar krizine yönelik müdahale, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, uluslararası kuruluşlar ve STK’lar arasındaki koordinasyon ve kaynak aktarımı yoluyla gerçekleşmiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği Türkiye’ye, ‘Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı’ aracılığıyla, Suriyeli sığınmacıların sağlık, eğitim, altyapı ve ekonomik fırsatlar sağlama çabalarını desteklemek amacıyla bir mali yardım programı düzenlemiştir. Bu yardımlar öncelikli olarak insani yardım, eğitim, sağlık, belediye altyapısı ve sosyo-ekonomik alanda destek şeklinde gerçekleşmiştir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2018; Mülteciler Derneği, 2021).

2019 yılında meydana gelen COVID-19 pandemisi, küresel sağlık sistemlerini zorlayan, ekonomileri sarsan ve toplumsal yaşamı kökten değiştiren etkilere yol açmıştır. COVID-19’un etkileri herkes için aynı olmamış, özellikle göçmen topluluklar sağlık hizmetlerine erişim, eğitimin kesintiye uğraması, yaşam koşulları ve sosyal destek sistemleri açısından daha büyük zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Sığınmacı kadınların yaşamını zorlaştıran bir diğer afet de, Kahramanmaraş’ta 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve çevre illerde de büyük yıkıma sebep olan deprem olmuştur. Türkiye’de depremden en çok etkilenen 11 ilde yaklaşık 1.7 milyon Suriyeli kadın yaşamaktadır (Göç İdaresi, 2024). Konutları yıkıldığı için farklı bir ile göç etmek durumunda kalan kadınlar, yeni ikamet kaydı oluştururken yaşadıkları çeşitli sorunlardan dolayı kendileri ve bakmakla yükümlü oldukları çocuk, engelli, hasta ve yaşlı bireyler de bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir (Göç Araştırmaları Derneği [GAR] 2024, s. 8).

1960’lar ve 1970’lerde başka bir şehre, bölgeye ya da ülkeye çalışmak için göç eden nüfusun büyük çoğunluğunu erkekler oluşturduğu için bu zamana kadar göç üzerine yapılan çalışmalar ve göçle ilgili teoriler de erkek göçmenler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak 1980’lerde bu örüntü değişerek, kadınlar da ulusal ya da uluslararası göçün aktif birer aktörü haline gelmiştir (Dhar, 2012, s. 94). Bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte kadınlar dünyadaki göçmenlerin yaklaşık %48’ini oluşturmaktadır (United Nations, 2015). Savaş ve göç gibi afet durumlarından en fazla etkilenen grupların arasında yer alan kadınlar, bir taraftan erkeklerin savaşta ölümü nedeniyle tek başlarına hane ekonomisini yüklenmekte, diğer taraftan dilini bilmediği ve toplumsal yapısına aşina olmadığı bir ülkede toplumsal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.

Göç çalışmalarında kadınlar, LGBTİ bireyler, seks işçileri, kronik hastalığı olan bireyler ve engelli bireyler gibi dezavantajlı gruplarla ilgili verilerin eksikliği hissedilmektedir. Yapılan araştırmalar daha ziyade kurumların hangi

konularda ne kadar yardım etmesi gerektiğinin belirlenebilmesi için göç eden topluluğun sağlık, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının ne olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Değerlendirmelerde yaşa, cinsiyete ve özellikli gruplara ait veriler fazla sunulmamakta; dezavantajlı gruplar sürecin pasif aktörleriymiş gibi düşünülmektedir. Oysaki göç çalışmalarında yaşa, cinsiyete, engelliliğe özel derinlemesine, güvenli, doğru ve sürekli veri sağlanması, kanıta dayalı politikalar geliştirecek araştırmaların yapılmasını kolaylaştıracaktır (IOM, WHO, & UNHCHR, 2013). Böyle bir veri aynı zamanda bireylerin karşılaşabilecekleri risklerin azaltılmasında rol oynayacaktır (Fleury, 2016, s. 34).

Kadınlar, kültürel kodların da etkisiyle oluşan toplumsal cinsiyet olgusu nedeniyle savaş ve göç gibi afet durumlarından en fazla etkilenen gruplar arasında yer almaktadır ve bu konuda tüm ülkelerin yerine getirmesi gereken taahhütleri vardır (UNHCR 2001). Türkiye’de geçici barınma merkezlerinde veya dışında yaşayan Suriyeli kadınların çoğu yoksulluk, şiddet, istismar, travma ve gelecek kaygısı ile farklı boyutlarda mücadele etmek zorunda kalmakta ve bu olumsuzluklardan daha fazla etkilenmektedir. Bu nedenle, göç ile ilgili raporlarda kadın cinsiyete özel veri sunulması özellikle önerilmektedir.

Bu makalenin amacı, uluslararası kuruluşlar, Türkiye Cumhuriyeti devleti, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve akademisyenlerin Suriye’den ülkemize olan göç konusunda hazırladıkları raporlara ve araştırmalara dayanarak kadınların göç sürecinde yaşadığı sorunları, karşılaştığı riskleri, toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmektir.

Yöntem:

Doküman analizinin kullanıldığı bu kalitatif çalışmada, Suriye’den Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış sığınmacılar konusunda 2012-2024 yılları arasında 16’sı STK, 9’u üniversiteler, 5’i kamu kuruluşları ve 6’sı uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanmış toplam 36 doküman incelenmiştir. Dokümanların belirlenmesinde ‘Suriye’, ‘göç’, ‘göçmen’, ‘mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘Suriyeli’, ‘Suriyeli kadın’, ‘Suriyeli kadın göçmen’, ‘Suriyeli kadın mülteci’, ‘Suriyeli kadın sığınmacı’, ‘geçici koruma’, ‘toplumsal cinsiyet’ kelimeleri Türkçe ve İngilizce olarak Google Akademik’te taranmıştır. Ayrıca güncel raporlar için mülteci ve sığınmacılarla ilgili çalışan ulusal ve uluslararası STK’ların web siteleri de incelenmiştir.

Dokümanlar, araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış bir veri toplama formu aracılığıyla değerlendirilmiştir. Veri toplama formundaki ana başlıklar şu şekildedir: ‘Dokümanın Hazırlanma Gerekçeleri ve Amaçları’, Mülteciler ve Sığınmacılarla İlgili Ulusal ve Uluslararası Mevzuat’, ‘Raporun Ana Bulguları’, ‘Raporun Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Gelecek Öngörüler’, ‘Raporda Bahsedilen Öncelikli Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Stratejiler’, ‘Raporda Eksik Bırakılan Konular’, ‘Değerlendirmecinin Rapora İlişkin Görüşleri’. Bu ana başlıklar altında kampta ve kamp dışında yaşayan sığınmacılar olmak üzere nüfus ve cinsiyet dağılımı, dil, güvenlik, şiddet, sağlığa erişim, kadın sığınmacıların durumu, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, yerel halkın sığınmacılarla ilgili yaşadığı sorunlar, öncelikli sorunlar, çözüm önerileri konuları detaylı şekilde incelenerek, yarı yapılandırılmış forma aktarılmıştır. Ayrıca dokümanı hazırlayan kurum, basım yılı, sayfa sayısı, dokümanın düzeyi (uluslararası, bölgesel veya il düzeyinde), hazırlanma gerekçesi, sığınmacıların sayısı ve dağılımı, dokümanın tipi (derleme veya araştırma raporu), araştırma raporu ise araştırma tipi ve örnek büyüklüğü gibi tanımlayıcı bulgular da çıkartılmıştır. Toplumsal cinsiyetle ilgili verilerin yeterli olmadığı dokümanlar elenmiştir. Her doküman, iki ayrı araştırmacı tarafından incelenerek veri standardizasyonu sağlandıktan sonra, tüm veriler birleştirilmiştir.

Çalışmada toplumsal cinsiyet kavramı Oakley tarafından tanımlandığı şekilde erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeler şeklinde incelenmiştir (Oakley, 1972, s. 16). Doküman analizine başlangıçta 46 doküman alınmış ancak 10 rapor toplumsal cinsiyetle ilgili yeterli veri içermediği için araştırma dışında bırakılmıştır. Tablo 1’de doküman analizi için incelenen 36 raporun listesi ve temel özellikleri verilmiştir. Dokümanların 20 tanesi araştırma raporu (12 kalitatif, 2 kantitatif, 6 Karma), 4 tanesi bölgede yapılan gözlemler, 5’i uluslararası değerlendirme raporu, 4’ü bu konuda yapılan konferans/çalıştay raporu ve 3’ü derlemedir (bakınız Tablo-1).

Tablo 1. Dokümanların Temel Özellikleri

Yayınlayan Kurum	Doküman adı	Dokümanın Özelliği	Araştırma Türü	Yayınlayan kurumun ismi*	Sayfa sayısı	B a s ı m yılı
Sivil Toplum Kuruluşları	Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği: Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler	İstanbul'daki görüşme ve gözlemleri içeren bir rapor	-	MAZLUMDER	20	2013
	Suriye İç Savaşının Hatay İline Etkileri	Hatay ilinde halk ve hekimler arasında gerçekleştirilen bir araştırma	Kalitatif	TTB	177	2013
	Suriye'de Yaşanan Çatışmalı Süreç ile Bunun Neticesinde Yaşanan Göçün Hatay'da Halk Üzerindeki Yansımaları ile İlgili Araştırma ve İnceleme Raporu	Hatay'da yapılan gözlem, görüşme ve incelemelerin raporu	-	IHD	14	2013
	Rojava'da Yaşanan Savaş ve Savaşın Etkilenen Ceylanpınar Halkının Yaşadığı Mağduriyete İlişkin Araştırma ve İnceleme Raporu	Urfa Ceylanpınar'da yapılan gözlem, görüşme ve incelemelerin raporu	-	IHD	13	2013
	Suriye Halkına Karşı İşlenen Savaş Suçları	Politikacıların, emniyet güçlerinin demeçlerinden, yayımlanmış raporlardan, haberlerden, kitaplardan derlenmiş bir rapor	-	Barış Derneği ve Adalet İçin Hukukçular	39	2013
	Göz Ardı Edilenler: İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar	İstanbul'a gelmiş Kürt kökenli Suriyeli sığınmacılarla ilgili bir araştırma	Kalitatif	Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği	31	2013
	Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu	12 ilde Suriyeli kadınlar, yerel halk, kurum yetkilileri, sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmelere dayalı bir araştırma	Kalitatif	MAZLUMDER	51	2014
	Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu	Suriyeli göçmenlerle yapılan görüşme ve gözlemlere dayalı bir araştırma	Kalitatif	TTB	153	2014
	Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri	8 ilde yerel halk ve göçmenlerle gerçekleştirilen bir araştırma	Kalitatif	ORSAM&TESEV	44	2015
	Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeli Konusundaki Görüş Beklentisi ve Önerileri	18 kentte 134 kişi ile yapılan görüşmelere dayalı bir araştırma	Kalitatif	TİSK	103	2015
	Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Uzun Vadeli Entegrasyon İçin Fırsatlar ve Zorluklar	Ankara ve Gaziantep'te düzenlenen ve uzmanların katıldığı iki çalıştayın sonuç raporu	-	ORSAM	24	2016
	İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu	İstanbul'da yapılan bir araştırma	Karma	Hayata Destek Derneği	60	2016
	Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri	İstanbul'da düzenlenen konferansın sunumlarını içeren konferans kitabı	-	Hayata Destek Derneği	76	2016
	War, Migration and Health: Experience of Turkey	Suriyeli sığınmacıların sağlık sorunları üzerine bir rapor	-	TTB	105	2016
	Syrians under temporary protection in Turkey and sex work	7 şehirde 26 Suriyeli seks işçisiyle yapılan bir araştırma	Kalitatif	Red Umbrella Sexual Health and Human Rights Association	140	2017
Devlet Kuruluşları	Çoklu Kıskaç Altında: Göçmen ve Mülteci Kadınların Sorunları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme	Kadın göçmen ve mültecilere hizmet sağlayan farklı kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirilen çalıştay sonuçları	-	Göç Araştırmaları Derneği (GAR)	171	2024
	Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu	Çadırkentlerdeki gözlemlere ve resmi kayıtlara dayalı inceleme raporu	-	TBMM	16	2012
	Syrian refugees in Turkey, 2013 field survey results	10 ilde yaşayan Suriyeli sığınmacılarla ilgili veriler	Kantitatif	AFAD	62	2013
	Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar	10 ilde Suriyeli kadın sığınmacılarla yapılan bir araştırma	Karma	AFAD	84	2014
	Health Status Survey of Syrian Refugees in Turkey, Non-Communicable Risk Factors Surveillance Among Syrian Refugees Living in Turkey	Bulaşıcı olmayan hastalıklarla ilgili 10 ilde yapılan bir araştırma	Kantitatif	AFAD	90	2016
	"Kopuş"tan "Uyum"a Kent Mültecileri, Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği	İstanbul'da Suriyeli sığınmacılarla ilgili olarak belediyeler adına yapılan bir araştırma	Kalitatif	MAGA	138	2017

Üniversiteler	Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Uyum ve Kabul Araştırması	Toplumsal Uyum üzerine yapılan bir araştırma	Karma	HUGO	97	2014
	Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştay Sonuç Raporu	Kamu, STK, göçmenler ve halktan katılımın olduğu çalıştayın sonuç raporu	-	Mersin Üniv. Bölgesel İzleme Uyg. Araş.Mrk	64	2014
	Kilis'te sığınmacı algısı: Toplumsal otizm ve ötekileştirme sürecinin ilk görüntümleri	Kilis ilinde yapılan bir araştırma	Karma	Yaşar R (Kilis 7 Aralık Üniv)	170	2014
	Syrian women in Turkey: Social struggles and solution proposals	Keşfedici araştırma yöntemiyle yapılan bir araştırma	Kalitatif	Bann H (Yıldırım Beyazıt Üniv.)	47	2015
	İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İhtiyaç Analizi Raporu	İstanbul ilindeki Suriyeli sığınmacılarla ilgili bir derleme	-	Acar C ve ark. (Bezmialem Vakıf Üniversitesi)	25	2015
	Savaşın kadınlar üzerindeki etkisi: Bosna ve Suriye	Savaş mağduru kadınlarla ilgili bir araştırma	Kalitatif	Yıldız Bİ, Cengiz P	34	2016
	Zeytinburnu'ndaki Sığınmacıların Sağlık Durumu Raporu 2015	İstanbul'da yapılan bir araştırma	Karma	Bezmialem Vakıf Üniversitesi	128	2016
	Syrian women refugees in Turkey: The case study of Kilis	Kilis ilinde Suriyeli kadınlarla yapılan bir araştırma	Kalitatif	Aktaş A (İstanbul Bilgi Üniversitesi)	74	2016
	Syrian child brides of Turkey: A sociological review	Doküman analizi yöntemiyle yapılan bir araştırma	Kalitatif	Şenol D, Dinç A (Kırıkkale Üniv)	20	2017
Uluslararası Kuruluşlar	2013 Syria Regional Response Plan: Turkey	Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki durumu ve UN planları raporu	-	UNHCR	48	2013
	2014 Syria Regional Response Plan	Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki durumu ve UN planları raporu	-	UNHCR	76	2014
	2016 Annual report. 3RP Regional Refugee & Resilience Plan 2016-2017	Türkiyenin diğer ülkelerle birlikte krize verdiği yanıtı değerlendiren bir rapor	-	UNHCR	74	2016
	Evaluation of UNHCR's Emergency Response to the influx of Syrian Refugees into Turkey	UN tarafından yapılan yapılan bir araştırma ve değerlendirme raporu	Karma	UNHCR	115	2016
	Humanitarian Action for Children – Syrian Refugees	UNICEF tarafından yapılan bir değerlendirme raporu	-	UNICEF	6	2023
	Acil Toplumsal Cinsiyet Analizi Politika Belgesi: Türkiye ve Kuzeybatı Suriye'de Deprem Müdahalesi	CARE International tarafından yapılan bir değerlendirme raporu	-	CARE International	11	2023

* AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı; HUGO: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi; İHD: Türkiye İnsan Hakları Derneği; MAGA: Marmara Belediyeler Birliği Şehir Politikaları Merkezi, Göç Politikaları Atölyesi; MAZLUMDER: İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği; ORSAM: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi; TESEV: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı; TİSK: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu; TTB: Türk Tabipleri Birliği; UNHCR: The UN Refugee Agency; UNICEF: United Nations Children's Fund, WHO: World Health Organisation.

Bulgular:

Doküman analizinde incelenen 36 doküman içinde dokümanın tamamının Suriyeli kadın sığınmacılara ayrıldığı 8 rapor/makale saptanmıştır. Bu dokümanların beşi akademisyenlerce yapılmış araştırmalardır (Barın, 2015; Aktaş, 2016; Yıldız, 2016; Şenol 2017; Bezmialem Vakıf Üniversitesi, 2016). Kadınlara ayrılan raporların ikisi STK (MAZLUMDER, 2014 ve Red Umbrella 2017) ve birisi de devlet kuruluşu (AFAD, 2014) tarafından hazırlanmıştır. Bu dokümanlar özellikle Suriyeli kadınların göç sonrası Türkiye'deki deneyimleri ve yaşadıkları sorunlara odaklanmaktadır. İncelenen diğer dokümanlarda da kadınlarla ilgili sağlık, ekonomik, sosyal sorunlar (dil, toplumsal entegrasyon) ve çalışma yaşamı gibi konuların aktarıldığı bölümler yer almaktadır. Kadınların yaşadığı ya da yaşayabileceği sağlık sorunları, istismar, iletişim ve dil sorunları, erken evlilik, barınma ve beslenme sorunları gibi çeşitli konuları ağırlıklı olarak içeren raporların yanı sıra (TTB, 2014, TTB, 2016, AFAD 2016), Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye entegrasyonu sürecinde Türk vatandaşlarla da yapılan görüşmelerin sonuçlarını içeren araştırmalar da bulunmaktadır (HUGO 2014; ORSAM&TESEV 2015; Yaşar 2014; Şenol 2017). Bu araştırmalarda göçün Türkiye üzerindeki etkilerinden bahsedilirken, Suriyeli kadınlarla ilgili Türk erkeklerle yaptıkları yasal veya yasa dışı evliliklerin yarattığı toplumsal gerilim, erken yaşta evlilik ve istismar riski gibi konular da dikkat çekmektedir. Uluslararası kuruluşların raporlarındaysa dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının belirlenmesine ve karşılanmasına yönelik saptama ve önerilere daha fazla yer verildiği görülmektedir (UNHCR, 2014; UNHCR, 2016). Raporlar arasında göze çarpan en önemli farklılıklardan biri dil ve yaklaşım farkıdır. Devlet kuruluşlarının yaptığı araştırmalarda AFAD ve Göç İdaresi'nin çalışmaları üstün bir hizmet olarak belirtilmekte iken, bazı STK raporları ise tam tersine devlet kurumlarının önemli eksikliklerini vurgulamaktadır. Suriyeli sığınmacı kadınlarla ilgili olarak dokümanlardan elde edilen tüm bulgular barınma/güvenlik, beslenme, sağlık hizmetlerine erişim, şiddet, eğitim ve entegrasyon başlıkları olmak üzere altı başlık altında sunulmuştur.

Göç, Barınma, Güvenlik ve Kadınlar

Savaşta kaçan Suriyeli sığınmacılar için öncelikli sorunlardan birisi barınma olmuştur. İlk göç dalgasında sınır illerde akrabaları bulunan az sayıda Suriyeli, ilk etapta onların yanında kalmayı tercih etmiştir. Diğer taraftan Suriyeli sığınmacıların az bir bölümü için de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili kurumları tarafından, başta sınır iller olmak üzere geçici barınma merkezleri oluşturulmuştur. Suriye'de savaş devam ederken, Türkiye'ye göç eden Suriye vatandaşları barınma merkezlerinde ya da barınma merkezleri dışında farklı şehirlerde yeni bir hayat kurmak zorunda kalmıştır. Haziran 2018 itibarıyla on sınır ili yakınındaki 21 adet barınma merkezindeki Suriyeli sayısı 216.890 kişi olarak bildirilmiştir (Göç İdaresi, 2018). Bu barınma merkezlerinde T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından sığınmacılara barınma, beslenme, sosyal etkinlikler gibi hizmetler verilmektedir. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin %6'sı AFAD'ın kurduğu geçici barınma merkezlerinde barınmaktadır (Göç İdaresi, 2018). Suriyeli kadınlar, güvenlik ve ekonomik nedenlerden dolayı barınma merkezlerinde yaşamı tercih ettiklerini belirtmişlerdir (AFAD, 2013, s. 46). Göç eden Suriyeli nüfusun tamamı barınma merkezlerine yerleştirilemeyecek kadar fazla olduğu ve bu merkezlerin üç yılın sonunda talebi karşılayamaz düzeye gelmesi nedeniyle pek çok sığınmacı önceleri sınır kentlerinde, ilerleyen zamanla da diğer şehirlerde yerleşmek durumunda kalmışlardır (Barın 2015, s. 29). Diğer taraftan bazı gözlemlere göre barınma merkezlerinin aşırı kalabalık olması nedeniyle kimi Suriyeli aileler bu merkezlerdeki yaşıntıyı kadınlar için uygun görmemekte ve bu nedenle barınma merkezlerinden ayrılabilirlerdir (HUGO 2014, s. 19; TTB 2014, s. 61). Buna rağmen incelenen resmi dokümanlarda barınma merkezlerinde yaşayan kadınların barınma merkezlerinde güvenliği yeterli gördüğü de saptanmıştır (Barın, 2015, s. 29; AFAD 2014, s. 49).

Barınma merkezi dışında kalan diğer sığınmacıların yaklaşık %75'inin ev veya apartman dairesinde, geri kalanlarına harabe binalar, kamu binaları, çadır veya geçici barınaklarda yaşadığı belirlenmiştir. İzmir'de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bir mahallede yapılan bir araştırmaya göre, hanelerin %69,4'ü yıkık dökük binalarda yaşamakta ve %36,1'inin evinde ısıtıcı bulunmamaktadır (Bahadır, 2016). Harabe binada yaşayan kadınların oranının, erkeklere göre %3 daha fazla olması, hane halkı reisi kadınların daha zor koşullarda yaşadığını düşündürmektedir (AFAD 2013, s. 35). Barınma konusunda kadınların değindikleri diğer bir zorluk da birden fazla ailenin küçük bir evde yaşamak zorunda kalmasından dolayı hijyen koşullarının yeteri düzeyde sağlanamamasıdır (Aktaş 2016, s. 18). Tuvaleti olmayan, su sistemi çalışmayan evlerde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalan kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmeye çalışırken zorlandıklarını belirtmişlerdir (TTB 2014, s. 61; MAZLUMDER 2014, s. 25).

Yerleşilen bölgede yaşayan tanıdık ya da akrabaların varlığı, sığınmacıların yaşama ve barınma için seçtikleri kentler için başta gelen seçim ölçütü olmaktadır. Tanıdıklarının yanında kalan sığınmacılar, yaşamlarını sürdürecekleri yeni bir mekân bulduklarında taşınmakta ve hayatlarına devam etmektedirler. Özellikle göçün ilk aylarında gelen sığınmacılar ile görece daha yoksul ve çok çocuklu olan sığınmacıların kentlerde daha fazla barınma sorunu yaşadığı bildirilmektedir. Sığınmacıların çoğu kentlerin az gelişmiş bölgelerinde banyo ve mutfak olmayan, olsa da hijyenik

koşulları sağlamayan, yedi sekiz ailenin bir arada yaşadığı dükkân deposu, ardiye, bodrum katı gibi mekanlarda yaşamaktadır. Ayrıca bu mekanlar için piyasa koşullarının üstünde kira ödedikleri belirlenmiştir (MAZLUMDER 2014, s. 25; TTB 2014, s. 39; MAGA 2017, s. 105; MAZLUMDER 2013, s. 12). İstanbul gibi büyük kentlerde ise hem konut seçeneğinin hem de istihdam koşullarının daha fazla olması nedeniyle, sığınmacıların barınma olanaklarının iyileştiği görülmektedir. Yaşam alanlarında elektrik, şebeke suyu, gaz, ısınma, hijyen gibi olanakların iyileştiği belirtilirken halen aşırı kalabalık ortamlarda yaşıyor olmasının mahremiyete ve sağlık koşullarına olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir (Hayata Destek Derneği, 2016a, s. 22).

Kadın sığınmacılar toplumsal cinsiyet rolleri, düşük istihdam oranı, ailede bakıma muhtaç çocuk, engelli ve yaşlıların olması ve sığınmacı kimliğinden dolayı ötekileştirildikleri için yeterli koşullara sahip olmayan bu mekânlarda, sığınmacı erkeklere oranla daha uzun zaman geçirmektedir. Nitekim değerlendirilen dokümanlarda durumun Suriyeli kadın sığınmacılar için de benzer olduğu belirtilmektedir. Konut kıtlığı ve sığınmacılara ev kiralanmaması nedeniyle de kötü koşullara haiz mekanlarda barınmanın yanı sıra kalabalık hane nüfusunun yemek, bakım, sağlık gibi ihtiyaçlarını tek başına karşılamak durumunda kalmaktadırlar (MAZLUMDER 2014, s. 26). Zamanının çoğunu barınma merkezlerinde veya evde geçiren Suriyeli kadınlar sağlık, güvenlik, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak ve kamu hizmetlerinden faydalanma konularında engellerle karşılaşmaktadır (TTB 2014; TTB 2016; MAZLUMDER 2014; ORSAM&TESEV 2015).

Savaşın uzun sürmesi ve sığınmacıların Türkiye’de beklenenden daha uzun kalacağına anlaşılmaya başlanırsa, bazı kentlerde hem belediyeler hem de STK’lar barınma konusunda sığınmacılara daha iyi konutlarda yaşama konusunda desteklerini artırmışlardır. Kentlerde gerek geçici misafirhaneler gerekse kalıcı çözümlerin yanı sıra, ekonomik koşulları kötü olan ve yalnız yaşayan sığınmacı kadınlar için geçici konaklama evleri temini konusunda çalışan belediyeler bulunmaktadır. Bu evlerde mağdur kadınlar koruma altına alınmakta ve kendilerine çocuklarıyla beraber sürekli barınma imkânı sunulmaktadır (MAGA 2017, s. 105). Yapılan araştırmalara göre yalnız yaşayan Suriyeli kadınlar, en büyük sorunları yaşayan grupların başında gelmektedir. Bu kadınların konukevlerine yerleştirilmesi, kayıtlarının yapılması, eğitim ve barınma olanağı sağlanması son derece önemlidir (Mersin Üniversitesi 2014, s. 55).

Son yıllarda sığınmacılara uygulanan denetimlerin daha sıkı hale gelmesi, geri gönderme uygulamasının artması ve mobil göç birimlerinin yaygınlaşması nedeniyle, sığınmacı kadınlar ikamet kaydı yaptırmada daha gönülsüz davranmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem felaketi nedeniyle evleri yıkılan ve sonrasında farklı şehirlere taşınan sığınmacılar, yeni taşındıkları şehirlerde barınma, hijyen ve temiz suya erişim gibi sorunlar yaşamışlar, ikamet kaydı yaptırmadıkları için kayıtsız duruma düşmüşler ya da kayıtlı olmalarına karşın kimlik belgeleri enkaz altında kaldığı için yeni başvuru yapmaktan çekinmişlerdir. Bu durum hem kadınların hem de çocukların özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminde, ayrıca çocuklar için doğum belgesi alma ve kimliklendirme süreçlerinde zorluklara yol açmıştır (GAR 2024, s. 8).

Göç, Beslenme ve Kadınlar

Savaş ve savaşa bağlı zorunlu göç durumunda temiz suya ulaşım ve gıda güvenliğiyle ilgili yaşanan sorunlar hem yetersiz beslenmeye hem de diğer sağlık sorunlarına yol açmaktadır (TTB 2014, s. 6). Suriyeli sığınmacıların yaklaşık %6’sı devlet tarafından temin edilen ve Kızılay tarafından günde üç öğün sıcak yemek olanağının olduğu barınma merkezlerinde kalabilmektedir. Öte yandan barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeliler kendilerine devlet kuruluşları tarafından hazır yemek verilmesinden kendilerine yemek yapma imkânının verilmesini tercih etmektedir (TBMM 2012, s. 8). Geriye kalan sığınmacılar ise yukarıdaki başlıkta da değinildiği üzere, göçün ilk aylarında kötü ve zorlu koşullarda barınmış, pek çoğu mutfakçı olmayan sağlıksız ortamlarda hazırlanan gıdaları tüketmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca devletin barınma, sağlık ve beslenme hizmetlerinin temininde sığınmacıların ihtiyaçlarını belirlemek ve gereken desteği verebilmesi için sığınmacıların devlete kayıt yaptırmış olmaları gerekmektedir. Bu durum kayıt edilmeyen sığınmacıların yiyecek, içecek, pişirme ve saklama gibi ihtiyaçları ile bebekler için mama gereksinimlerinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır (TTB 2014, s. 31).

Barınma merkezlerinin dışında yaşayan sığınmacı kadınlar, çocukları, ailenin diğer fertleri ve kendileri için bakım, beslenme, temizlik gibi temel yaşam koşullarını sağlamak durumunda kalmaktadır. Göçün ilk aylarında STK’lar tarafından yiyecek yardımı yapıldıysa da, ilerleyen yıllarda sığınmacı nüfusunun ülke içinde yer değiştirmesi dolayısıyla beslenme gibi temel ihtiyaçlar konusunda sığınmacıların farklı çözümler üretmeleri gerekmiştir (MAZLUMDER, 2014, s. 28; ORSAM & TESEV, 2015, s. 33). Gıda temini ve beslenme konusunda İstanbul’da yapılan bir araştırmaya göre, sığınmacıların %15’i açlık sınırında olma tehdidiyle yüz yüzedir. Ayrıca pek çok hanenin gıda seçimi karbonhidrat ve sebze ağırlıklı olup, yeterince protein tüketmedikleri belirlenmiştir. Pek çok hane, temel ihtiyaçların karşılanması için yeterince gelir elde edemediğini belirtmiştir. Hanelerin yoksullukla baş etme stratejileri daha ucuz besin maddeleri alma, öğün sayısını azaltma, porsiyon küçültme ve bebek ve çocukların beslenebilmesi için yetişkinlerin öğünlerinden

fedakârlık etmesi şeklindedir (Hayata Destek Derneği, 2016a, s. 31-32). Tüketilen gıda maddesini azaltma, dengeli beslenememe ve öğün atlama özellikle gebe ve emziren kadınların hem kendi hem de bebeğinin sağlığı için sakıncalı sonuçlar doğurabilmektedir.

Sığınmacılar belediyelere barınma, gıda, sağlık ve ev eşyası gibi ihtiyaçlarını temin etmek için başvurmaktadır. Ancak resmi kurumlardan herhangi bir yardım talebinde bulunmak ve hizmet alabilmek için Türkiye’de kayıtlı olmak gerekmektedir. İstanbul Zeytinburnu bölgesinde yaşayan Suriyeli kadınların %20’si Türk yetkili makamlarında kayıtlı olmadıklarını, %32’si kimlik kartı almadıklarını beyan etmişlerdir (Bezmialem Vakıf Üniversitesi, 2016). Kimi belediyeler kayıtlı sığınmacılara gıda kolileri ve erzak dağıtımını konularında yardım etmekteyse de büyük kentler dışında yaşayan kayıtsız sığınmacıların gıda temini ve beslenme konularında nasıl çözümler ürettikleri ve ne kadar desteğe ihtiyaç olduğu konusunda daha fazla araştırmaya gereksinim duyulmaktadır (MAGA, 2017, s. 78-79). Kadınları resmi makamlara kayıt olmasının önündeki en büyük sorunun dil engeli olduğu görülmektedir. Suriyeli erkek sığınmacıların iş arama ya da çalışmaya gitmeleri neticesinde Türkçeyi daha hızlı öğrenebildikleri, evde bebek ve çocuklarla yalnız kalan kadınların dil bilmemeleri nedeniyle hem resmi makamlara kayıt başvurusu yapma hem de sağlık hizmeti alma konusunda ciddi sorunlar yaşadıkları görülmektedir (TTB, 2014, s. 49).

Suriyeli kadınların kayıt konusunda yaşadıkları sorunlardan bir diğeri de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi süreçlerinde ortaya çıkmıştır. Depremde yaşadıkları konutlar yıkılan sığınmacılar, farklı bir ile göçmek zorunda kaldıklarında, devletin sağladığı hizmetlerden faydalanabilmek için yeni kayıt yaptırmak durumunda kalmışlardır. Son yıllarda uygulanan geri gönderme politikalarından çekinen kadınlar, kayıt yaptırmakta gönülsüz olmuşlardır (GAR 2024, s. 8). Diğer taraftan 6 Şubat 2023 depreminin etkilediği illerde hamile ve emziren kadınlar, çocuklar ve yaşlılarda yetersiz beslenme nedeniyle halihazırda varolan sorunlar, deprem sonrasında daha da artmıştır (CARE International 2023, s. 6). Özellikle geleneksel değerler ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle hane halkının sağlık sorunları ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasından birincil derecede sorumlu olan kadın sığınmacılar, resmi makamlara kayıt oldukları oranda besin maddelerine ulaşabileceklerdir. Dolayısıyla temel hakların sağlanabilmesi amacıyla Suriyeli sığınmacı kadınların tamamının kaydedilmesi sağlanmalıdır.

Göç, Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Kadınlar

Suriyelilerin göç sürecinde ve Türkiye’de yerleşmelerinden sonraki dönemlerde yaşadıkları sağlık sorunları barınma merkezlerindeki sahra hastaneleri tarafından karşılanmıştır. 2014 verilerine göre bu merkezlerden hastanelere 500.000’i aşkın hasta sevk edilmiş, 200.000’i aşkın Suriyeli ameliyat edilmiş ve 35.000 doğum gerçekleştirilmiştir. Barınma merkezleri dışında yaşayan sığınmacılar yetkili makamlara kayıt yaptırdıkları takdirde, sağlık ve ilaç hizmetini ücretsiz almaktadır (ORSAM & TESEV, 2015, s. 12-13). Göçün ilk yıllarında gerek dil sorunundan gerekse hastaneleri kullanmak için resmi kurumlara kayıt yaptırmış olma zorunluluğundan dolayı barınma merkezleri dışında yaşayan sığınmacılar bir takım engellerle karşılaşmışlardır. Benzer şekilde ilaca erişim konusunda bu merkezlerin dışında yaşayan Suriyelilerin daha fazla zorlandığı görülmektedir.

Kamplarda kalan kadınların %91’i sağlık hizmetlerinden yararlanırken, kampların dışında kalanlarda bu oran %60’a düşmektedir. Kamp dışındaki kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmama nedenlerinin başında yararlanma hakkı olduğunu bilmeme ve maddi nedenler gelmektedir (AFAD 2014, s. 55-56). Sunulan sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı ise kamplarda yaşayan kadınlarda %60, kamp dışında yaşayan kadınlarda ise %79’dur. Ancak barınma merkezlerinin içindeki kadınların %28’i, dışında yaşayan kadınların ise %55’i ilaca erişimde güçlük çektiklerini bildirmişlerdir (AFAD, 2014, s. 57-58). Barınma merkezlerinin dışında yaşayan kadınların sağlık hizmetleri ve ilaca erişim konusunda yaşadıkları sorunlar, AFAD tarafından 2013 yılında yayınlanan ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişim konusundaki kısıtlamanın kaldırılmasına dair genelgeye karşın devam etmektedir. Özellikle kronik hastalığı olup düzenli tedaviye ihtiyacı olan kadınlar, maddi olanaksızlıklar yüzünden ilaç almanın yanı sıra sağlık kurumlarına ulaşımında bile sorun yaşadıklarını belirtmektedirler (MAZLUMDER 2014, s. 28).

Diğer pek çok birey gibi kadınlar da barınma merkezlerindeki sağlık merkezlerinden faydalanmakta ve gerekli görüldüğü zaman ilgili hastaneye sevk edilmektedir. Ancak barınma merkezlerinin dışında yaşayan kadınların ana-çocuk sağlığı, gebe tespiti ve izlemi, doğum sonrası bakımlar ve aile planlaması gibi hizmetlerin ne kadarına erişebildiği konusunda kapsamlı bir bilgi bulunmamaktadır (TTB 2016, s. 13). Göçün ilk yıllarında yapılan araştırmalarda gebe kadın oranı %13, emziren anne oranı %18 olarak bildirilmiştir (AFAD, 2014, s. 59). İstanbul’un Zeytinburnu ilçesinde yapılan bir araştırmada 15-49 yaş grubu görüşülen Suriyeli kadınların %26’sı Türkiye’de gebelik yaşadığını, %9’u ise

görüşme sırasında gebe olduğunu belirtmiştir. Türkiye’de gebelik yaşayan kadınların %40’ı gebelik izlemi almamıştır (Bezmialem Vakıf Üniversitesi, 2016, s. viii-ix).

Aralık 2015’de Türkiye’de 10 ildeki barınma merkezleri ve şehirlere yerleşen yaklaşık 6000 Suriyeli sığınmacı ile yapılan çalışma ile Suriyeli sığınmacıların kronik hastalıklar ve risk faktörleri çalışması gerçekleştirilmiştir. Buna göre kadın sığınmacılar arasında tütün ürünleri kullanımı %12 iken, Suriyeli kadın sığınmacının % 67’sinin pasif içici konumunda olduğu, kadınların sadece %7’sinin cervix kanseri taramasından geçtiği saptanmıştır (AFAD 2016, s. 46-49, 63).

T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından, 2015 yılından itibaren, ülke genelinde Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM) kurulmaya başlanmıştır. Bu merkezler, hem geçici koruma kimlik belgesi olmayan kayıt dışı göçmenlere hem de Suriyeli olmayan göçmenlere ücretsiz birinci basamak sağlık hizmeti sunmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan Aralık 2016’da T.C. Sağlık Bakanlığı ve AB iş birliği ile “SIHHAT” Projesi başlatılmıştır. Avrupa Birliği tarafından finanse edilen projenin amacı, Suriyeli sağlık çalışanları istihdam ederek, geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlere yönelik birinci ve ikinci basamak sağlık hizmetlerinin desteklenmesi ve geliştirilmesidir. Proje kapsamında istihdam edilen personelin %38’i kadınlardan oluşmaktadır (Keleşmehmet 2018, s. 121-122; SIHHAT, 2024).

Tüm bu gelişmelerin yanında, Suriyeli kadınların sağlık hizmeti almak için başvurabilecekleri Göçmen Sağlığı Merkezleri, çoğu zaman kimlik istediği ve bu merkezlere başvuran kayıtsız sığınmacı kadınlar hakkında Göç İdaresi’ne bildirim yapma uygulaması yaygınlaştığından, kadınlar sağlık hizmeti almak için başvurmadan çekindiğini belirtmektedir. Bu nedenle COVID-19 pandemisi ve 6 Şubat 2023 depreminin, Suriyeli kadınların karşılaştığı temel sağlık sorunlarını ne kadar zorlaştırdığı, ne kadar kadının temel sağlık hakkından mahrum kaldığı bilinmemektedir (GAR 2024, s. 10).

Göç, Şiddet ve Kadın

Diğer taraftan raporlarda savaş travması nedeniyle ortaya çıkan psikosomatik hastalıkların da kadınları fazlasıyla etkilediği görülmektedir (AFAD 2014, s. 40). Savaş süreci ve ülkeden kaçış esnasında yaşanan travmaya ek olarak, başka bir ülkede sığınmacı olarak yaşamak ve belirsiz bir gelecek de kadınların yüzleştiği diğer psikolojik sorunlar arasındadır (MAZLUMDER, 2014, s. 17). Cinsel istismar, fuhuşa zorlanma ve aile içi şiddet gibi dile getirilemeyen sorunlar ile yalnızlık hissi ve dışlanma gibi sorunların, kadın sığınmacıların ruhsal sağlığını tehdit eden diğer en önemli unsurlar olduğu söylenebilir (TBMM, 2012, s.1; TTB, 2014, s. 7; Hayata Destek Derneği, 2016a, s. 24; Aktaş, 2016, s.44).

Suriyeli sığınmacı kız çocuklar ise daha büyük bir risk altındadır. Kız çocukları sosyal koruma olanaklarından yoksun, geleneksel yapının da baskısıyla tehdit ve risklere daha açık konumda bulunmaktadır. Eğitim hakları ellerinden alınan çocuk yaşta evli Suriyeli kız çocukları bir taraftan cinsel, fizyolojik ve zihinsel açılardan hazır olmadıkları evlilikleri yaparken diğer taraftan ücretsiz ev işçisi konumunda yaşamayı kabullenmek durumunda kalmaktadır (Gümüş, 2016, s. 38). Suriyeli sığınmacıların hem kendilerine maddi destek, hem de kızlarına daha iyi bir gelecek gibi nedenlerle kimi çocuk yaşta kızlarını Türk erkeklerle evlendirdikleri, hatta bunun için aracı kişiler ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bölgede yasal olmayan yollarla anlaşmalı evlilik yapılmasını sağlayan arabulucular para karşılığı genç yaşta Suriyeli kadınların evlenmesine vesile olmakta, evliliğin ardından kimi zaman Suriyeli kadınlardan haber alınamadığı belirtilmektedir (MAZLUMDER 2014; ORSAM&TESEV 2015; Mersin Üniversitesi 2014, s. 55).

Suriyeli sığınmacı kız çocuklarının fiziksel ve ruhsal sağlıklarını tehdit eden erken yaşta zorla evlilik ve çok eşli evlilikler oldukça düşündürücüdür. (TTB 2014, s. 62-73; MAZLUMDER 2014, s. 33; HUGO 2014, s. 20; ORSAM & TESEV 2015, s. 16; Bezmialem Vakıf Üniversitesi 2016, s. 7; Yalçın 2016, s. 33). Sorun o kadar büyüktür ki bir kampta yer alan 13-18 yaş arası 610 kız çocuğundan 54’ünün (%9) evli olduğu saptanmıştır (Yurtman 2016, s. 169). Öte yandan sınır illerde bölge erkeklerinin genç Suriyeli ikinci bir eş alma tehdidini, bir baskı mekanizması olarak kullanması, Türk kadınların Suriyeli kadınlar hakkında olumsuz düşünceler içinde olmasına ve yerel halkın tepkisine yol açmaktadır. Bu durum, toplumsal entegrasyon sürecinde sorunlara neden olmakta, Suriyeli kadın sığınmacılar hakkında önyargılara ve dışlanmaya yol açmaktadır (ORSAM&TESEV 2015, s. 16; HUGO 2014, s. 22; TTB 2013, s. 60). Bunların dışında kimi bölgelerde yerel halk, Suriyeli genç kadınların yoksulluk nedeniyle fuhuş yaptığını düşünmektedir. Nitekim Türkiye’deki Suriyeli seks işçisi kadınlarla yapılan görüşmelerde de bu işi yapmalarının birinci nedeni olarak çocukların bakımı, eve ekmek götürme gibi ekonomik gerekçeler gösterilmiştir (Red Umbrella

2017, s. 62).

Özellikle COVID-19 pandemisinde sokağa çıkma yasakları uygulandığı zaman zarfında kadınların ev içi şiddete uğrama riskleri artmıştır. Bir yandan dil sorunu, diğer yandan eşlerini şikayet ettiklerinde sınır dışı edilme korkusu nedeniyle, sığınmacı kadınların ev içi şiddete ne kadar maruz kaldıkları ve bu süreci nasıl deneyimledikleri konusundaki bilgilerimiz sınırlıdır (HASUDER, 2020).

Göç, Eğitim ve Kadın

Özellikle dilini bilmedikleri farklı bir ülkeye göç eden çocuklar için en önemli konulardan birisi, yarım kalan eğitimlerine devam etmektir. Göç edilen ülkenin eğitim sistemine dahil olmak sadece eğitimi tamamlamak için değil, sığınmacı çocukların sosyalleşerek yaşadıkları topluma entegre olmaları için de oldukça önemlidir. Birleşmiş Milletler raporunda 2014 yılı itibarıyla Türkiye'deki barınma merkezlerinde yaşayan çocukların sadece %60'ının ve dışında yaşayan çocukların sadece %14'ünün okula gidebildiği ve okulların çoğunlukla ilköğretim seviyesinde olduğu belirtilmiştir (UNHCR, 2014, s. 5). Güncel verilere bakıldığında, 18 yaş altı göç eden nüfusun %23'ünü erkek, %21'ini kız çocuklar oluşturmaktadır (UNHCR, 2014). Dolayısıyla barınma merkezlerinin hem içi hem de dışında eğitim hakkında yararlanması gereken yüksek bir nüfus bulunmaktadır. Kız çocukların ne kadarının eğitime devam etme olanağı bulabildiği belli olmamakla birlikte, erken yaşta yapılan çok eşli evlilikler olduğu pek çok raporda belirtilmiştir (UNHCR 2014, s. 12; TTB 2014, s. 62; ORSAM&TESEV 2015, s. 16; MAZLUMDER 2014, s. 33-36; HUGO 2014, s. 20). Bu durum kız çocukların eğitim başta olmak üzere diğer tüm temel hak ve hürriyetlerini engelleyen ve acilen çözülmesi gereken bir sorun olarak görünmektedir.

Barınma merkezlerinin hem içinde hem de dışında yaşayan Suriyeli çocuklar ve aileleri müfredat seçimi, eğitim dili, belgelendirme ve aldıkları eğitimin gelecekte tanınıp tanınmayacağı konularında endişelerini dile getirmektedir. Son tahminlere göre barınma merkezlerinde yaşayan okul çağındaki çocukların %20'si ile dışında yaşayan çocukların %74'ü okula gitmemektedir. Özellikle evde kardeşlerine bakma, yemek ve temizlik yapma gibi sorumlulukları üstlenen ya da erken yaşta evleneceği öngörülen kız çocukları ile engelli çocukların okula hiç kayıt yaptırmama, okulu bırakma ya da devamsızlık yapma riskinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Eğitimin kesintiye uğramasında önemli etkenlerden birisi de ekonomik nedenler ve çocukların ailelerine destek olmak için çalışmak zorunda kalmalarıdır (Soyalp, 2016, s. 12). Okullaşma oranında kız ve erkek çocuklar arasındaki eşitsizliğin, toplumsal cinsiyet temelinde farklılaştığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda Suriyeli ebeveynlerin, kız çocukların evlenecek olması nedeniyle okula gitmesine de gerek olmadığı görüşünde olduğu saptanmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü anlayışına göre, Suriyeli kız çocukları evde kalarak ev işlerine yardım etmekte, bu nedenle de okula gönderilmemektedir (Yalçın, 2016, s. 33).

Savaşın bu kadar uzayacağı öngörülmediği ve eğitim dilinin Türkçe olmasından dolayı eğitim ve okullaşma oranları çok düşük düzeyde kalmıştır. Barınma merkezlerinin içindeki nüfus görece belli olduğu için okullaşma nispeten iyi olsa da genelde okullaşmanın % 15-20 gibi bir düzeyde kaldığı belirlenmiştir (HUGO 2014, s. 13). Diğer taraftan göçün ilk yıllarında sınırdan yasadışı yollarla geçen ve sığınmacı statüsü almamış kadınların, temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz durumdayken eğitim konusunu ikinci plana aldıkları görülmüştür (MAZLUMDER 2014, s. 29-30). AFAD'ın barınma merkezlerinin içinde ve dışında yaşayan Suriyeli kadınlarla yaptığı araştırmada, barınma merkezlerinin içinde eğitim olanaklarının seferber edildiği aktarılmaktadır. Görüşme yapılan kadınların %64'ünün barınma merkezlerinin içinde verilen eğitim hizmetinden memnun olduğunu belirtmiştir ancak eğitimin hangi seviyede ve kime verildiği bilgisi net değildir (AFAD 2014, s. 47). Sunulan hizmetlerin dışında raporda okuyazar olmayan kadınlar için (barınma merkezlerinin içi ve dışı toplam %21) Milli Eğitim Bakanlığı ve STK'ların işbirliğiyle okuma yazma kursu ve meslek edindirme kursları oluşturularak hayatlarını idame ettirebilecekleri becerilerin kazandırılması önerilmektedir (AFAD 2014, s. 79).

Suriyeli sığınmacıların kentlerde yoğunlaşması ve nüfusun kalıcı olduğunun anlaşılması nedeniyle son yıllarda özellikle büyük şehirlerde "Çok Amaçlı Toplum Merkezi" (Multi-Purpose Community Centers) kurulmaktadır. 2017'de sayıları ülke genelinde 60'ı bulan bu merkezlerden daha çok Suriyeli kadınların yararlandığı, merkezlere çocuklarıyla birlikte gelerek Türkçe kurslarının yanı sıra meslek edindirme, iş bulma, işyeri açma ve hobi kursları gibi etkinliklere katıldıkları bildirilmektedir (MAGA, 2017, s. 95).

COVID-19 pandemisi, özellikle kız çocukları açısından mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. Hem kız çocuklar hem de okula gitmeyen çocuklar, psikososyal sıkıntılar, sömürü ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet de dahil olmak üzere çok sayıda riske karşı savunmasız durumda kalmıştır. Bu dönemde yoksullukla mücadele eden savunmasız aileler, çocuk işçiliği ve çocuk evlilikleri gibi olumsuz başa çıkma mekanizmalarına giderek daha fazla

başvurmuşlardır (UNICEF, 2023, s. 2). Diğer taraftan Suriyeli kadın ve kız çocuklarının destek aldıkları, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalandıkları STK'ların bütçelerinde yaşanan kesintiler sonucu yürütülen çalışmalar da kesintiye uğramış, bu nedenle personel azaltılmış ya da projeler tamamen sonlanma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla kadın ve kız çocuklarına STK'lar tarafından sağlanan eğitim ve sağlık gibi destek mekanizmaları da sona ermiştir (GAR 2024, s. 14).

Göç, Entegrasyon ve Kadın

Suriye'den Türkiye'ye kitlesel göçün gerçekleştiği ilk yıllarda hazırlanan raporlar genellikle durum ve ihtiyaçların belirlenmesi konularına yoğunlaşmıştır. Savaşın uzaması ve ülke içinde yer değiştirmenin artmasıyla Türkiye'ye yerleşmeyi seçen Suriyelilerin yerel halka, yerel halkın da Suriyelilere karşı tutum ve davranışlarında değişimler olmuştur. Bu nedenle özellikle 2014 ve sonrasında göç ve entegrasyon konusunda araştırmalar yapılmıştır. Barınma merkezlerinin yaşayan sığınmacıların ihtiyaçları T.C devleti ve göçle ilgili uluslararası kurumların yardımları ile karşılandığı için genellikle bu merkezlerde yaşayan Suriyelilerin yaşamlarının daha kolay olduğu gibi bir algı doğmaktadır. Ancak 2013 yılında AFAD tarafından yapılan bir araştırmada, barınma merkezlerinde yaşayan sığınmacıların gelir getiren bir işte çalışma istekleri olduğu belirlenmiştir. Görüşülen kadın sığınmacılar hem mesleki eğitim kursuna katılmayı hem de gelir getiren bir işte çalışmayı erkeklere göre daha fazla istemektedir. Ayrıca savaşın sona ermesi ve yönetim değişikliği olması halinde sığınmacıların yarından fazlası Suriye'ye geri dönmek istediklerini söylemiştir (AFAD 2013, s. 52; AFAD 2014, s. 63).

Kadın sığınmacılar geleneksel değerler ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle erkeklere göre yerel halkla daha kısıtlı ilişkiler kurabilmişlerdir. Bu nedenle Türkçeyi daha az öğrenebilmişler, konuşamadıkları dille de iletişim kuramamışlardır (Hayata Destek Derneği, 2016a, s. 24). Uyum sürecinde yetişkinlere olduğu kadar Türkiye'ye göç eden ve Türkiye'de doğan çocuklar için son yıllarda bazı çalışmalar yapılmıştır. 2016 yılında 20 ilde 98.387 çocuk (60.342 kız çocuk, 38.045 erkek çocuk) için Aile ve Sosyal Politikalar ve Gençlik ve Spor Bakanlığı ile ortaklaşa olarak sosyal uyum programları gerçekleştirilmiştir. Programın amacı genç Türk ve Suriyeli bireylerin yaşayabileceği olası kültürel ayrımcılık ve çatışma risklerini azaltmak ve pozitif etkileşim ve sosyal uyumu kolaylaştırmaktır (UNHCR, 2016, s. 33). Diğer taraftan bazı belediyeler ilçelerinde barınan sığınmacılar için durum tespiti yaparak belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda farklı çalışmalar yürütmektedir. Bunların başında yardıma muhtaç olan dezavantajlı gruplara temel ihtiyaç malzemelerinin karşılanması, psikososyal destek hizmetleri verilmesi, yalnız kadın, çocuk ve yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanması gibi maddeler yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'ye yerleşen Suriyeliler için oluşturulan çok amaçlı toplum merkezlerinde toplumsal uyumu kolaylaştırıcı dil kursu, hobi ve meslek edindirme gibi kurslar da düzenlenmektedir (MAGA, 2017, s. 77-95).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla ilgili en önemli sorun ise gelecekte yasal olarak çalışma hakkı elde edip edemeyeceğini, vatandaş olup olamayacağını bilemeyen çok sayıda sığınmacının bu belirsizlik içine sıkışmış olmasından ötürü sıklıkla "kutsal topraklar" olarak nitelendirilen Avrupa ülkelerine yasa dışı yollarla kaçma fırsatı arıyor oluşlarıdır (ORSAM 2016, s. 5). Bu durum insan kaçakçılığını beslemekte, Suriyeli sığınmacıların sınıırı geçerken ölmesine yol açabilmektedir.

Zamanla Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmek istemediklerinin anlaşılması ve bir entegrasyon politikasının oluşturulmaması, ev sahibi toplum ile sığınmacılar arasındaki gerginliğin artmasına neden olmuştur. Sosyal medyada artan nefret söylemleri ve yanlış bilgilerin hızla yayılması, bu gerginliği artıran önemli nedenler arasındadır. Diğer taraftan kadın sığınmacılar, Suriyeli sosyal çevreleri tarafından dışlanma korkusu yaşadıklarından, gündelik hayatta bir araya gelme olasılığı en yüksek olan Türk kadın komşularıyla etkileşime girmekten çekinmişlerdir. Bu da sığınmacı kadınların en kritik uyum mekanizmasından yoksun kalmalarına neden olmuştur (GAR 2024, s. 18).

Tartışma:

Bu çalışmada saptanan en önemli sorun toplumsal cinsiyete dayalı sorunlardır. Bunun birinci göstergesi kadınların incelenen dokümanların büyük çoğunluğunda daha arka planda ve görünmez olmasıdır. Kadın sığınmacılar, kendi iradesi dışında kocasının ya da akrabalarının yanında göç eden pasif bir aktör olarak görülmektedir. Bunun nedenlerinden birisi 1980'lerden sonra değişime uğrayan göç örüntüsünde, kadınların da erkekler kadar yüksek oranda göç ettiği gerçeğinin yeterince içselleştirilememiş ve göz ardı edilmiş olması olabilir.

Yapılan araştırmalarda sığınmacı kadınların maruz kalabileceği olası cinsel veya fiziksel istismar konularına yeterince değinilmemiştir. İstismar konusu genellikle göçün Türkiye üzerindeki etkileri konusu üzerinden değerlendirilmiş, Suriyeli kadınların Türk erkeklerle yaptıkları çok eşli evliliklerin Türk toplumunda huzursuzluğa yol açtığı aktarılmış,

sığınmacı kadınlar da yasal olmayan bu evliliklerin birinci suçlusuymuş gibi gösterilmiştir.

Kadın sığınmacılarla ilgili en önemli ikinci sorun dil sorunudur. Kadınlar geleneksel yapı gereği ve bakıma muhtaç aile bireylerine destek oldukları için evden dışarıya çıkma, dil öğrenme, gelir getiren bir işte çalışma, sosyal faaliyetlerde bulunma konularında zorluklar yaşamaktadır. Suriyeli kadın sığınmacıların evin dışına fazla çıkamadıkları göz önünde bulundurulacak olunursa, Türkçe öğrenme ve sosyalleşme başta olmak üzere toplumsal entegrasyon konusunda erkeklerle göre daha dezavantajlı olduğu görülmektedir. Her beş Suriyeli kadından birisinin okur-yazar olmadığı dikkate alınırsa eğitim konusunda kadınlar için fırsat eşitliği yaratılması gerektiği açıktır (AFAD 2014, s. 79). Ayrıca Suriyeli kadınların izole bir yaşam sürmeleri nedeniyle sadece Türkçe öğrenme konusunda değil, aynı zamanda sağlık, güvenlik, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılama ve kamu hizmetlerinden faydalanma konularında da engellerle karşılaştıkları belirlenmiştir. Bu konuda özellikle kadınların yaşadıkları en büyük sorun barınma, sağlık ve beslenme hizmetlerinin belirlenebilmesi ve temin edilebilmesi için devlete kayıt yaptırmış olma zorunluluğudur. Oysa kadınların %20'si kayıtlı değil, %32'sinin kimlik kartı yoktur. Türkçe bilmeyen ve evden çıkamayan kadınların çoğu kayıt yaptırmaya zorunluluğu olduğunu bile bilmemektedir.

Türkiye'ye zorunlu göçün ardından pek çok çocuğun çalışmaya başlamak zorunda kalması, okullara kabulde sorun yaşanması veya eğitim masraflarının karşılanamaması nedeniyle Suriyeli sığınmacı çocuklarda okullaşma oranı düşüktür. Bu koşullara ek olarak hem kız çocukların eğitim kurumuna gönderilmesinde ailelerin isteksiz davranması hem de kız çocukların erken yaşta evlilik yapmaya zorlanması da raporlarda sıklıkla bahsedilen bir konudur. Kamp içinde yaşayan çocuklar, kamp bünyesinde kurulan okullar sayesinde kamp dışında okuyan yaşlıtlarına göre daha yüksek oranda okula gitme olanağı bulmuşlardır. Ancak kız çocukların gerek hane içindeki iş yüküne olan katkıları gerekse nasıl olsa erken yaşta evleneceği beklentisi, kız çocukların daha az okula gönderilmesiyle sonuçlanmıştır.

Göçün ilk dönemlerinde Suriyeli sığınmacılar misafir olarak nitelendirilmiş, savaşın kısa sürede biteceği ve sığınmacıların evlerine dönecekleri beklentisi doğmuştur. Ancak savaşın tahminlerden uzun sürmesiyle, Suriyeli sığınmacılar sınır illerinden ülkenin ekonomik olarak daha canlı bölgelerine doğru hareket ederek yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır. Bu süreçte bazı yerel yönetimlerin kendi bölgelerindeki ihtiyaç sahiplerini belirleyerek gereken malzemelerin temini konusunda daha etkin faaliyetler içinde olduğu görülmektedir. Sığınmacı kadınların belediyeler tarafından düzenlenen ve çocuklarıyla beraber gidebilecekleri Türkçe ve hobi kursları sayesinde evlerinden çıkarak sosyalleşmeleri, deneyimledikleri toplumsal dışlanma etkilerinin azalmasına katkı sağlamıştır.

Yaşanan sağlık sorunlarına toplumsal cinsiyet özelinde bakıldığında, kayıt altına alınamamış ve gebelik izlemi yapılamamış pek çok kadın sığınmacı olduğu görülmektedir. Kronik hastalığı olan, düzenli kontrol ve ilaç temin etmekte zorluk yaşayan kadınlar da vardır. Fiziksel hastalıkların yanı sıra, savaş travması deneyimleyen kadınlar, bir taraftan da bakıma muhtaç aile fertlerine destek vermek durumundadır. Sağlık kurumlarına başvurma ve ilaç temini konusunda dil bilmemek ve devlete kayıt yaptırmamış olmak en büyük sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. En riskli gruplardan birisi olan kadınlara yönelik hizmetlerin yetersizliği uluslararası raporlara da yansımıştır. UNHCR personelinin %58'i Suriyeli kadın sığınmacılara yönelik çalışmaların etkisiz olduğunu belirtmiştir (UNHCR 2016, s. 31).

Kadın sığınmacılar, biyolojik, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler de dahil olmak üzere çeşitli faktörler nedeniyle erkeklerden daha fazla sağlık sorunu yaşamaktadır. COVID-19 pandemisi, kadın sığınmacıların kırılganlıklarını çeşitli şekillerde daha da kötüleştirmiştir. Sağlık hizmetlerinin kesintiye uğraması, kadın sığınmacıların gerekli bakımı almasını daha da zorlaştırırken, sokağa çıkma yasakları ve hareket kısıtlamaları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet risklerini artırmıştır. Buna ek olarak, pandeminin getirdiği ekonomik belirsizlik, genellikle çok az iş güvencesi veya sosyal korumaya sahip kayıt dışı sektörlerde istihdam edilen kadın göçmenleri orantısız bir şekilde etkilemiştir. Bu güvencesiz ekonomik durum, sağlık hizmeti arama ve karşılama becerilerini daha da sınırlandırmış, dolayısıyla sağlık ve sosyal kırılganlıklarını derinleştirmiştir (GAR 2024, s. 5).

Toplumsal cinsiyet özelinde bakıldığında incelenen dokümanlarda Suriyeli kadınlarla ilgili yapılan araştırmaların genele oranla çok az olması birkaç nedene bağlı olabilir. Pek çok araştırmada belirtildiği gibi, hem geleneksel değerler hem de bakıma muhtaç hane bireylerine bakım sağlamaları gibi nedenlerden dolayı, kadınlar yaşamlarını daha fazla ev içinde geçirmektedir. Kadınlar bu hareket kısıtlılığından dolayı Türkçeyi öğrenememişlerdir. Yeterince tercüman bulunamadığı için kadınlarla yapılan araştırmalar daha az olmaktadır. Diğer taraftan 1970'lerden önce yerel ve küresel göçün büyük bir çoğunluğu erkekler tarafından gerçekleştirilmektesyken, 1980'lerle birlikte kadınlar da göç olgusunda daha aktif rol oynamaya başlamışlardır (Dhar, 2012, s. 94). Bu değişimin gözden kaçırılıyor olması ve Suriyeli

sığınmacı kadınların göç olgusunda hala pasif birer aktör olarak görülmesi, toplumsal cinsiyet özelinde araştırmalar yapılmasının önündeki bir diğer engel olabilir.

Türkiye’de Suriyeli göçmenlerle ilgili olarak ilk yıllarda yapılan araştırmalar sığınmacıların nüfusu, ülke içindeki dağılımı ve temel gereksinimlerini ne şekilde karşıladıkları ile ilgili olmuştur. Geçici barınma kamplarına devlet yetkilileri dışında giriş yasak ya da kısıtlı olduğu için, kamplarla ilgili araştırmalar AFAD tarafından yapılmıştır. Kamp dışında yapılan araştırmalar ise göçün demografik etkilerini en fazla hissedilen sınır kentlerinde STK’lar, üniversiteler, uluslararası kuruluşlar ve devlet kurumları tarafından yapılmıştır. Bu ilk dönem araştırmaları, demografik verilere daha fazla vurgu yapmış, sığınmacıların toplumsal cinsiyet veya yaşa göre değişen talep ve ihtiyaçları ikinci planda kalmıştır. Sadece kadınlar değil ayrıca bebek, yaşlı, engelli, kronik hastalığı olan bireyler ve LGBTİ bireyler gibi riskli grupların korunmasına ilişkin bulgu ve çözüm önerilerine yeterince yer verilmediği görülmektedir. Nitekim Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların mevcut durumu konusunda yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre de raporlarda dezavantajlı grupların sorunlarına ve kadınların görüşlerine yeterince yer verilmediği saptanmıştır (Bahadır 2014).

Savaşın beklenenden uzun sürmesi ve göçün ülkenin farklı kentlerine yayılması nedeniyle, gerek demografik gerekse ekonomik olarak değişime uğrayan diğer kentlerde de araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 2015 ve sonrasında yapılan araştırmalarda toplumsal cinsiyete de önem verildiği görüldü de, Suriyeli sığınmacı kadınların barınma, sağlık, beslenme, çalışma, sosyalleşme ve toplumla entegre olma konularında detaylı araştırmaların eksikliği hissedilmektedir. Bu araştırmalardaki önemli bir ayrım, ilk dönem araştırmalara nazaran Suriyeli sığınmacıların katılımıyla gerçekleştirilmeye başlamış olmaları, böylece Suriyelilerin sadece bir rakam olmadığı ve kendi seslerinin de duyurabilmelerine olanak sağlamasıdır.

Zaman içinde ülke ekonomisindeki kırılganlıklar, COVID-19 pandemisi ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi gibi meseleler nedeniyle, Suriyeli sığınmacıların deneyimledikleri sorunlar gündemde daha az yer alır olmuşlardır. Diğer taraftan Türkiye’deki göçmen ve sığınmacılar konularındaki çalışmalara olan desteğin zayıflaması, deprem sonrasında gelen fonların ağırlıklı olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yönelik olması ve sığınmacılarla ilgili gönüllü geri dönüş konusunun gündem oluşturması gibi nedenlerden dolayı, Suriyeli sığınmacılara yönelik çalışma ve desteğin azaldığı görülmektedir. Sığınmacı kadınlarla ilgili en önemli sorunlardan biri de, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili projelerin onay sürecinde yaşanan sorunlardır. Tüm bu nedenlerden ötürü, Suriyeli sığınmacı kadınları odağına alan çalışmalar zamanla azalmıştır (GAR 2024, s. 14).

Kısıtlılıklar: Bu araştırmanın en önemli kısıtlılığı sadece ulaşılabilen raporlara ve literatüre bağlı kalmış olmasıdır. Literatür dışında kalan araştırma ve raporlara özellikle gri literatüre ulaşılamamıştır. İkinci kısıtlılık, geçmiş on yılda yayınlanan raporların verileri, en son gelişmeleri tam olarak yansıtmayabilir. Bir diğer kısıtlılık ise, resmi barınma merkezlerine görevliler ve bazı kamu kuruluşlarının dışında herhangi bir kurumunun girmesi yasak olduğundan, bu merkezlerle ilgili sadece devlet kurumları tarafından hazırlanan raporlar incelenebilmiştir. Dolayısıyla resmi raporlarda sunulan bazı verilerin güvenilirliğine ilişkin kuşklar bulunmaktadır ve bu çalışma bundan etkilenmiş olabilir.

Güçlü yönler: Doküman analizi yönteminin kullanılması çok sayıda ve farklı kurum ve kişilerce yapılmış çalışmaların birbiriyle kıyaslanmasına, birleştirilmesine ve daha güvenilir sonuçlara ulaşılmasına yol açmış olabilir.

Sonuç:

Son yıllarda Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılarla ilgili giderek artan sayıda araştırma yapıldığı, tez hazırlandığı ve makale yayınlandığı görülmektedir. Ancak bu çalışmaların çok azı İngilizce dilindedir. Çalışmaların fragmante olması ve uluslararası camia tarafından ulaşılabilmemesinin güçlüğü önemli bir sorundur. Bu nedenle akademisyenleri bir araya getirebilecek yıllık uluslararası toplantılar düzenlenmelidir (UNHCR 2016, s. 34). Diğer taraftan ülkede kalış süreleri uzayan ve nüfusları tahminlerin üzerine çıkan sığınmacıların, ev sahibi toplum için bir sorun olarak algılanarak, yapılan araştırmaların ev sahibi toplumun perspektifinden tasarlandığı görülmektedir. Bu nedenle araştırmalarda sığınmacıların beklentilerinden ziyade, kurumların ve araştırmacıların beklentileri ön plana çıkabilmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasi olarak bir tehdit olarak düşünülen Suriyelilerin barınma, çalışma, sağlık hizmetlerinden faydalanma, eğitim hayatına katılma ve toplumsal entegrasyon konularına genel bir perspektiften bakılmış, kadın ve kız çocukların yaşayabilecekleri ayrımcılık, sosyal dışlanma, cinsel istismar, aile içi şiddet gibi olumsuzluklar ve her tür haktan yararlanma konusundaki eşitsizlikler göz ardı edilebilmektedir.

Pek çok raporda sığınmacıların büyük çoğunluğunu “hassas grup” olarak nitelendirilen kadın ve çocuklar olduğu belirtilse de giderek ağırlaşan yaşam koşulları, sağlık sorunlarının çözümü, emek sömürüsü, evlilik ticareti, kadına

yönelik şiddet ve cinsel istismar konularında tespiti yönelik araştırmaların ve yasal düzenlemelerin halen yetersiz olduğu görülmektedir. Raporlar durum tespiti düzeyinde kalmakta, sorunlara muhatap olacak kurum ve kuruluşların kim veya kimler olacağı belirsizliğini korumaktadır. Özellikle mevcut mevzuatın sığınmacılarla ilgili eksik kaldığı alanlarda ve yerel yönetim hizmetlerinde hızla yeni yasal düzenlemelere gereksinim vardır.

Hem Türkiye Cumhuriyeti devleti, hem uluslararası kuruluşlar hem de yerel yönetimlerin ihtiyaç sahiplerine gereken yardımlarda bulunması, göçün ilk dönemlerinde yaşanan beslenme, sağlık ve barınma gibi sorunların hafifletilmesine katkıda bulunmuştur. Ancak Türkiye’de yaşamayı seçen 3 milyon civarında azımsanmayacak bir Suriyeli nüfusu olduğu düşünüldüğünde, bundan sonra atılacak adımların kalıcı çözümler sunması beklenmektedir. Sığınmacı kadın ve kız çocukların yaşadıkları sorunların belirlenmesi ve çözüm önerileri geliştirilebilmesi için, öncelikle kadın sığınmacıların başka bir ülkeye göç etmesi ve yabancı bir ülkede yaşamaktan dolayı toplumsal cinsiyet odaklı sorunlar yaşayabilecekleri kabul edilmelidir. Bu ön kabulde birlikte, yapılacak olan araştırmalarda kadınların kendi seslerini duyurabilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle kalitatif araştırmaların bu konuya da odaklanarak yapılması çok önemlidir. Suriyeli kadın sığınmacıların kendilerini rahat hissedebilecekleri ve kültürel olarak sorun yaratmayacak bir araştırma formatı belirlenmeli, araştırmalar kendi dillerinde ya da tercüman eşliğinde kadın araştırmacılar ile yürütülmelidir. Araştırmaların planlanma sürecinde üniversitelerin kadın çalışmaları ile kadın ve göç konularında çalışan akademisyenlerin destek ve önerileri alınmalıdır. Yapılacak olan araştırmalar, göç literatürüne kadınlar, LGBTİ bireyler ve seks işçileri gibi dezavantajlı gruplar hakkında toplumsal cinsiyete duyarlı, derinlemesine, güvenilir, doğru ve sürekli veri sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Suriyeli çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri için gereken önlemlerin bir an önce alınması şarttır. Özellikle kız çocuklarının eğitimlerinin aksamasına dair araştırmalar yapılarak projeler üretilmeli, ayrıca meslek sahibi Suriyeli kadınlar belirlenerek bu kadınların istihdamına dair projeler üretilmelidir. Sağlık, dil eğitimi, meslek edindirme, iş bulma ve işyeri açma konularında hizmet veren ve sayıları Türkiye genelinde 60’ı bulan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri’nin özellikle kadın sığınmacılar tarafından kullanıldığı görülmektedir (MAGA 2017, s. 95). Bu konuda “Çok Amaçlı Toplum Merkezi” sayılarının artırılması, yerel yönetimlerin bilgilendirilmesi ve bu alanda daha aktif olmaları sağlanmalıdır. Ancak bu önlemler gene de yeterli olmayabilir çünkü TİSK’in yaptığı çalışmaya göre Türkiye halkının %48’i Suriyeli sığınmacılara kesinlikle çalışma izni verilmemesi görüşündedir (TİSK, 2015, s. 57). Ayrıca yapılan çalışmalar Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasının en alt katmanında olduğunu göstermektedir (Hayata Destek Derneği 2016b, s. 21). Özellikle küçük kentlerin yerel yönetimlerinin eğitim, meslek kazandırma, barınma vb. konularda yetersiz olduğu görülmektedir. Bu nedenle küçük belediyelerin hem maddi olarak hem de insan gücü, malzeme, eğitici sağlanması gib alanlarda devlet tarafından daha fazla desteklenmesi gerekmektedir.

İncelenen araştırma raporlarından edinilen izlenim, barınma kampları dışında yaşayan kadın sığınmacıların daha zorlu bir yaşam sürdürmek durumunda kaldıkları şeklindedir. Ancak barınma kamplarına devlet görevlileri ile az sayıda uluslararası kuruluşların dışında STK’lar gibi kuruluşların girişi yasak olduğundan, kamplarda yaşayan kadınların deneyimledikleri olası sorunların ne kadarının raporlara yansıtıldığı sorgulanması gereken bir konudur. Bu nedenle barınma kamplarındaki kadınların yaşadıkları sorunların şeffaf olması, devlet kurumları tarafından bu kamplara STK’ların ve akademisyenlerin de girmesine izin verilmesi önemlidir.

Bir başka önemli sorun Türkiye’de bütüncül bir sığınma hukuku olmaması ve mevcut düzenlemelerin Avrupa Birliği ülkeleri düzenlemeleriyle olan uyumsuzluğudur. Bu durum Suriyeli sığınmacıların Avrupa Birliği ülkelerine gitmek istemesinde rol oynamaktadır. Ayrıca incelenen dokümanlarda Suriyeliler için göçmen, sığınmacı, mülteci, geçici koruma, misafir gibi birbirinden farklı terimler kullanıldığı görülmüştür. Bu alanda hukuki düzenlemelerin hızla gözden geçirilmesine ve yeniden düzenlenmesine gereksinim vardır.

Kaynaklar

- Acar C., Sandıklı B., Mücaz M., Ülger Z. & Torun P. (2015). *İstanbul’da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: İhtiyaç Analizi Raporu*. Bezmi Alem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, İstanbul.
- AFAD. (2013). *Syrian refugees in Turkey, 2013 field survey results*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3925/xfiles/syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr.pdf
Erişim tarihi: 11 Mart 2014
- AFAD. (2014). *Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3932/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadınlar_-2014.pdf
Erişim tarihi: 12 Haziran 2015

- AFAD. (2016). Health Status Survey of Syrian Refugees in Turkey. Balcılar M (ed). Disaster and Emergency Management Presidency Republic of Turkey, Ministry of Health, WHO. AFAD yayını, Ankara.
- Aktaş A. (2016). *Syrian women refugees in Turkey: The case study of Kilis*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (2018) Türkiye'deki Mülteciler için AB Mali Yardım Programı. https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/t%C3%BCrkiyedeki-m%C3%BClteciler-i%C3%A7in-ab-mali-yard%C4%B1m-program%C4%B1_tr?s=230 Erişim tarihi: 20 Mayıs 2024
- Bahadır H., Taymaz B., Açıkgöz A., Şahan C., Ülken Y., Kilic B. & Sakarya S. (2014). *Syrian Refugees in Turkey: A Document Analysis*. International Symposium on Socio-Political Challenges in the Mediterranean Region. December 3-4, 2014, Beirut-Lebanon: Abstract Book, pp:24.
- Bahadır H. (2016). *İzmir'in bir mahallesinde yaşayan Suriyeli sığınmacıların sağlık durumları, sağlık hizmetlerine erişimi ve erişimi etkileyen etmenler*. [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Barın H. (2015). Syrian women in Turkey: Social struggles and solution proposals. *The Journal of Migration Studies*, 1(2), 10-56.
- Barış Derneği ve Adalet İçin Hukukçular. (2014). *Suriye Halkına Karşı İşlenen Savaş Suçları Raporu*. <https://www.gelenek.org/makale/suriye-halkina-karsi-islenen-savas-suclari-raporu> Erişim tarihi: 20 Mart 2018
- Bezmialem Vakıf Üniversitesi. (2016). *Zeytinburnu'ndaki Sığınmacıların Sağlık Durumu Raporu 2015*, Torun P. (ed). Bezmialem Vakıf Üniversitesi, İstanbul. <http://halksagligi.bezmialem.edu.tr/dosyalar/zeytinburnundaki-siginmacilarin-saglik-durum-raporu-2015.pdf> Erişim tarihi: 15 Mart 2016
- CARE International. (2023). *Acil Toplumsal Cinsiyet Analizi Politika Belgesi: Türkiye ve Kuzeybatı Suriye'de Deprem Müdahalesi*. https://careevaluations.org/wp-content/uploads/RGA-Politika-Belgesi-Turkiye-Suriye_Subat-2023_TR.pdf Erişim tarihi: 2 Ağustos 2024
- Deniz A.Ç., Ekinci Y. & Hülür A.B. (2016). Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu, Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dhar R. (2012). Women and International Migration: A Cross-cultural Analysis. *Social Change*, 42(1) pp. 93-102.
- Ekmekci P.E. (2017). Syrian refugees, health and migration legislation in Turkey. *J Immigrant Minority Health*, 19(6):1434-1441.
- Fleury A. (2016) Understanding Women and Migration: A Literature Review. <http://atina.org.rs/sites/default/files/KNOMAD%20Understaning%20Women%20and%20Migration.pdf> Erişim tarihi: 2 Ağustos 2017
- GAR. (2024). *Çoklu Kıskaç Altında: Göçmen ve Mülteci Kadınların Sorunları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme*. Göç Araştırmaları Derneği. <https://www.gocarastirmalaridernegi.org/tr/calismalar/arastirmalar/coklu-kiskac-altinda-gocmen-ve-multeci-kadınların-sorunları-uzerine-guncel-bir-değerlendirme/403-coklu-kiskac-altinda-gocmen-ve-multeci-kadınların-sorunları-uzerine-guncel-bir-değerlendirme-raporu-yayımlandı> Erişim tarihi: 2 Ağustos 2024
- Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği. (2013). Göz Ardı Edilenler: İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar. Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, İstanbul.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018). *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*. Yıllık Göç Raporları, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik Erişim tarihi: 21 Haziran 2018
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2024). Distribution of Syrians Under Temporary Protection by Year. Republic of Türkiye Ministry of Interior Presidency of Migration Management. <http://en.goc.gov.tr/temporary-protection27> Erişim tarihi: 2 Ağustos 2024
- Gümüş, A. (2016). Kayıp Kuşaklar: Adana'daki Sığınmacı Çocukların Durumu. Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den gelen mülteciler sonrası mevcut durum ve çözüm önerileri (s. 35-42). İstanbul: Hayata Destek Derneği
- HUGO (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Uyum ve Kabul Araştırması*. Erdoğan M. (ed). Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46184> Erişim tarihi: 2 Haziran 2015
- HASUDER (2020). COVID-19 Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. <http://korona.hasuder.org.tr/pandemi-surecinde-gocmenler-ve-multecilerle-ilgili-durum/>

- Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2024
- Hayata Destek Derneği (2016a). *İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu*. Kaya A. & Kırac A. (eds). http://sitap.org/wp-content/files_mf/2016_stl_ist_suriyeli_multeciler_degerlendirme_raporu.pdf Erişim tarihi: 27 Mart 2017
- Hayata Destek Derneği (2016b). *Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri*. http://www.hayatadestek.org/yayinlarimiz/Turkiyede_Cocuk_Isciligi_Sorunu_2016.pdf Erişim tarihi: 20 Mart 2018
- İHD (2013a). *Suriye'de Yaşanan Çatışmalı Süreç İle Bunun Neticesinde Yaşanan Göçün Hatay'da Halk Üzerindeki Yansımaları İle İlgili Araştırma-İnceleme Raporu*. Türkiye İnsan Hakları Derneği. <http://www.ihd.org.tr/suryede-yaanan-catimali-suerec-le-bunun-netcesnde-yaanan-goecuen-hatayda-halk-uezerndek-yansimalari-le-lgl-aratirma-ncelme-raporu/> Erişim tarihi: 20 Mart 2018
- İHD (2013b). *Rojava'da Yaşanan Savaş ve Savaştan Etkilenen Ceylanpınar Halkının Yaşadığı Mağduriyete İlişkin Araştırma ve İnceleme Raporu*. Türkiye İnsan Hakları Derneği. <http://www.ihd.org.tr/rojavadaya-yaanan-sava-ve-savatan-etkilenen-ceylanpinar-halkinin-yaadii-maduryete-lkn-aratirma-a-ncelme-raporu/> Erişim tarihi: 20 Mart 2018
- IOM, WHO, UNHCHR. (2013). *International Migration, Health and Human Rights*. Geneva: International Organization for Migration.
- Keleşmehmet H. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Göçmen Sağlığı, *Jour Turk Fam Phy*, 09(4): 119-126. [https://turkishfamilyphysician.com/makaleler/editore-mektup/dunyada-turkiyede-gocmen-sagligi/#:~:text=G%C3%B6%C3%A7men%20Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Merkezleri%20\(GSM\)%2C,birinci%20basamak%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20hizmeti%20sunulmaktad%C4%B1r](https://turkishfamilyphysician.com/makaleler/editore-mektup/dunyada-turkiyede-gocmen-sagligi/#:~:text=G%C3%B6%C3%A7men%20Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Merkezleri%20(GSM)%2C,birinci%20basamak%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20hizmeti%20sunulmaktad%C4%B1r) Erişim tarihi: 2 Ağustos 2024
- Koyuncu A. (2014). Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler. Konya: Çizgi Kitabevi.
- MAGA. (2017). Kopuş'tan "Uyum"a Kent Mültecileri, Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği. Erdoğan M. (ed). Marmara Belediyeler Birliği Şehir Politikaları Merkezi, Göç Politikaları Atölyesi [MAGA]. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- MAZLUMDER. (2013). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği: Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler*. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği.
- MAZLUMDER. (2014). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği [MAZLUMDER]. [http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf) Erişim tarihi: 22 Mayıs 2015
- Mersin Üniversitesi. (2014). *Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu*, Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi, 27 Ekim 2014, Mersin.
- Mülteciler Derneği. (2021). Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye'ye Ödediği Para, <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/> Erişim tarihi: 22 Haziran 2022
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender, Society*. Maurice Temple Smith Ltd.
- ORSAM, TESEV (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi [ORSAM] & Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı [TESEV]. http://tesev.org.tr/wpcontent/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf Erişim tarihi: 3 Haziran 2016
- ORSAM (2016). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Uzun Vadeli Entegrasyon İçin Fırsatlar ve Zorluklar*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi [ORSAM]. http://www.orsam.org.tr/files/T_Degerlendirme/1/1tr.pdf Erişim tarihi: 3 Haziran 2016
- Red Umbrella Sexual Health and Human Rights Association. (2017). *Syrians under temporary protection in Turkey and sex work*. Ördek K. (ed), Ankara.
- SIHHAT (2024). Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi. <http://www.sihhatproject.org/> Erişim tarihi: 7 Ağustos 2024
- Soyalp, I. Ö. (2016). *Suriye'den Gelen Göç ve Çocukları Mevcut Durumu*. Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum (s. 11-14). İstanbul: Hayata Destek Derneği.
- Şenol D, Dinç A (2017) *Syrian child brides of Turkey: A sociological review*. Kırıkkale Üniversitesi.

- https://www.academia.edu/30073025/T%C3%9CRK%C4%B0YEN%C4%B0N_SUR%C4%B0YEL%C4%B0_%C3%87OCUK_GEL%C4%B0NLER%C4%B0_SOSYOLOJ%C4%B0K_B%C4%B0R_DE%C4%9EERLEND%C4%B0RME?auto=download
Erişim tarihi: 31 Ağustos 2018
- TBMM. (2012). *Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu*
- TİSK (2015) Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş Beklenti ve Önerileri. Erdoğan M.M. & Ünver C. (eds). <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf>
Erişim tarihi: 15 Mart 2016
- TTB. (2013). Suriye İç Savaşının Hatay İline Etkileri. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/fsayek2013_savas.pdf
Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017
- TTB. (2014). Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları. <http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacirpr.pdf>
Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017
- TTB. (2016). War, Migration and Health: Experience of Turkey. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları. http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr_en.pdf
Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017
- United Nations. (2015). *International Migration Report*. http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf
Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017
- UNHCR. (2001). UNHCR's Commitments to Refugee Women. <http://www.refworld.org/docid/479f3b2a2.html> Erişim tarihi: 27 Aralık 2017
- UNHCR. (2013). *2013 Syria Regional Response Plan*. UN Refugee Agency. <http://www.unhcr.org/51b0a6689.html>
Erişim tarihi: 20 Mayıs 2015
- UNHCR. (2014). *2014 Syria Regional Response Plan*. UN Refugee Agency. <http://www.unhcr.org/syriarrp6/docs/syria-rrp6-turkey-response-plan.pdf#A>
Erişim tarihi: 20 Mayıs 2015
- UNHCR. (2016a). *2016 Annual Report. 3RP-Regional Refugee & Resilience Plan 2016-2017 In Response to the Syria Crisis*. UN Refugee Agency. <http://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2017/04/3RP-2016-Annual-Report.pdf>
Erişim tarihi: 15 Haziran 2016
- UNHCR. (2016b). *Evaluation of UNHCR's Emergency Response to the influx of Syrian Refugees into Turkey*. <http://www.unhcr.org/research/evalreports/58a6bbca7/evaluation-unhcrs-emergency-response-influx-syrian-refugees-turkey-full.html?query=syrian%20refugees>
Erişim tarihi: 31 Ağustos 2018
- UNHCR. (2017). *Syria Regional Refugee Response. Operational portal refugee situations, Countries: Turkey* <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>
Erişim tarihi: 15 Mayıs 2017
- UNICEF. (2023). Humanitarian Action for Children – Syrian Refugees. <https://www.unicef.org/media/131831/file/2023-HAC-Syrian-Refugees.pdf>
Erişim tarihi: 1 Ağustos 2024
- WHO. (2016). *Health Status Survey of Syrian Refugees in Turkey, Non Communicable Risk Factors Surveillance Among Syrian Refugees Living in Turkey. WHO STEPS Survey*. <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/suriyeli%20m%C3%BClteciler%20ingilizce.pdf>
Erişim tarihi: 11 Nisan 2017
- Yalçın S. (2016). Hatay ve Urfa'da yaşayan Suriyeli çocukların eğitim ve çalışma durumları. Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den gelen mülteciler sonrası mevcut durum ve çözüm önerileri (s. 31-34). İstanbul: Hayata Destek Derneği.
- Yaşar R. (2014). Kilis'te sığınmacı algısı: Toplumsal otizm ve ötekileştirme sürecinin ilk görüntüleri. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.
- Yıldız B.İ. & Cengiz P. (2016). *Savaşın kadınlar üzerindeki etkisi: Bosna ve Suriye Proje Raporu*, İstanbul.
- Yılmaz H. (2013). Türkiye'de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği, 2013. MAZLUMDER http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf
Erişim tarihi: 22 Mayıs 2015
- Yurtman G.A. (2016). *Suriyeli çocukların erken yaşta evlilik haberlerinin Türk yazılı basınında sunumu*. International Migration and Children, Conference Series. Transnational Press London, İstanbul, pp:165-174.